

EL PAPER DE LES EMOCIONS EN L'ÈTICA SEGONS MARTHA NUSSBAUM

Les emocions tenen tradicionalment mala fama en el món de la filosofia perquè es consideren moviments irracionals, forces oposades a la raó que, per això mateix cal controlar o fins i tot reprimir, no fos que pertorbessin o comprometessin la vida moral. La combinació de la passió i la raó sempre ha estat sinònim de conflicte per això la majoria dels filòsofs han defensat cal allunyar les emocions de l'àmbit ètic. Spinoza i Nietzsche, per exemple defensaven que la funció de la filosofia és la comprensió i que, en conseqüència, calia aplicar el principi de «*non ridere, non lugere, neque detestari, sed intelligere*» (no riure, no plorar ni detestar, sinó comprendre). Anteriorment, a Grècia, el savi estoic és home modèlic que no es deixa dominar per les passions, i no sent la necessitat de béns externs, sinó que és autosuficient i només es guia per la raó. Nussbaum, en canvi, sempre ha defensat que les emocions són una part constitutiva i essencial del raonament moral.

En la filosofia contemporània, s'han revaloritzat considerablement les emocions, que eren considerades tradicionalment com a elements poc fiables perquè es veien com la base de conductes irracionals i poc fiables. Sobre tot es valora cada cop més la seva importància cognitiva. Una de les protagonistes més significatives d'aquest canvi de perspectiva és Martha Nussbaum per a qui, segons que diu a *Paisatges del pensament. La intel·ligència de les emocions* (2001, ed. esp. 208, p. 66): «Les emocions ens vinculen a elements que considerem importants per al nostre benestar

però que no controlem plenament. L'emoció registra aquesta sensació de vulnerabilitat i de control imperfecte».

Es podria esquematitzar la teoria de Nussbaum sobre les emocions a partir de tres tesis:

1.- Els humans no som simplement éssers que seguim regles abstractes, sinó que tenim imaginació, sentim dolor, ens compadim, etc. Totes aquestes emocions tenen un rerefons moral i, per tant, educar les emocions ens permet construir una societat més justa, més humana.

2.- Les emocions mostren la nostra vulnerabilitat, però també la nostra humanitat. Que el nostre cos sigui vulnerable, que sentim vergonya, etc. ens constitueix com a en profunditat com a éssers humans.

3.- És equivocat educar les persones per a que visquin només complint regles, diu Martha Nussbaum. Ela proposa que: «cal inculcar-les-hi una barreja de regles amb amor i imaginació» (*Paisatges del pensament. La intel·ligència de les emocions* (2001, ed. esp. 208, p. 433).

Assumir que les emocions són elements essencials de la intel·ligència humana però que alhora ens mostren vulnerables, té conseqüències en diversos àmbits, especialment en el pensament social i polític. En particular, Nussbaum se centra en el paper que l'amor, emoció controvertida, pot tenir en la construcció d'una societat democràtica liberal.

En la seva opinió, un bon nombre de judicis morals estan vinculats a una emoció, o són relatius a l'objecte de l'estat emocional i la situació que l'uneix al subjecte que sent amb l'emoció en qüestió.

Aquests judicis es poden dividir en quatre tipus: generals, concrets, bàsics i situacionals.

- **Els judicis generals** es refereixen, de fet, al sentit general que té per a nosaltres l'objecte de l'emoció.
- **Els judicis concrets** se centren, en canvi, en l'objecte particular, i en la història que aquest objecte comparteix amb nosaltres. Si sento dolor per la mort de la meua mare, per exemple, pateixo tant per les experiències que vaig viure amb ella i que m'hi lliguen en la seva peculiaritat i singularitat, com per la idea més general d'haver perdut una mare.
- **Els judicis bàsics** són fonamentals en la mesura que persisteixen en el pas del temps i malgrat el canvi de context en què es troba el subjecte.

- **Els judicis situacionals**, en canvi, només es fan presents ocasionalment, si el context particular té el poder de despertar-los.

Els vincles emocionals són els que establim amb les persones, amb els animals, amb la natura i amb els objectes del món extern que són importants per al nostre benestar i per a la nostra vida. Experimentem emocions subjacents envers ells, i aquestes emocions són sovint perennes i estables, encara que també n'hi ha de latents i que també tenim sentiments que canvien. De la mateixa manera, la raó es pot transformar en emoció o desencadenar emocions, com quan sabem una cosa trista o desagradable i això ens provoca tristor, agressivitat, dolor, etc.

Una emoció fins i tot quan és subjacent pot transformar-nos la vida d'arrel, especialment si és capaç de trobar un context adequat per aflorar (és el cas, per exemple, d'un subjecte amb ràbia reprimida, que, si és provocat, treu el seu propi sentiment i pot provocar – i provocar-se – un problema greu). Per descomptat, com a creences, les emocions poden ser vertaderes o falses, justificades o no justificades, adequades o inadequades. Però encara que les meves creences siguin falses, les emocions que sento no seran per això menys autèntiques.

El que les emocions ens mostren

Nussbaum defensa la tesi segons la qual els judicis en què es basen les emocions són sobretot de tipus valoratiu, és a dir, es refereixen al que és bo, al que és dolent, al que és útil o nociu, etc. Així es desenvolupa una teoria del coneixement, en la qual les emocions, sent judicis de valor, suposen una operació d'estimació i avaluació relativa a l'objecte cap al qual ens reconeixem necessitats.

Les emocions, en la mesura que són judicis de valor, constitueixen un element ineludible de la nostra vida cognitiva i pràctica. Gràcies a elles, de fet, prenem consciència de la nostra condició de necessitat i de mancança, condició en què es troben els humans des del naixement. Les emocions ens fan prendre consciència de la nostra finitud, de la nostra impotència respecte a determinats esdeveniments, però al mateix temps constitueixen el fulcre de la vida humana, i per això difícilment poden ser eliminables o condemnables. És mitjançant les emocions que descobrim la nostra vulnerabilitat i sovint les nostres ens desconcerten, però també ens ensenyen coses de nosaltres mateixos. Fins i tot alguna emoció que creiem que nosaltres no podríem experimentar mai pot aparèixer en un determinat context. O com es diu en llenguatge vulgar: "tothom pot tenir un mal dia". Per a Nussbaum la dicotomia raó/passió ha de ser rebutjada, perquè les emocions són una funció de la raó.

Les conseqüències de situar les emocions al centre mateix de la reflexió ètica són dues: (1) la impossibilitat de valors absoluts i (2) la importància que assumeix el context. De fet, no hi ha un Bé absolut, ja que cada valor és vàlid en si mateix i

assumeix un valor i un significat diferent per a cada subjecte. La regla moral hauria, doncs, de donar espai a la pluralitat, per salvaguardar la riquesa de la vida i preservar la vulnerabilitat i la sorpresa, elements ineludibles de l'existència (precisament aquells elements que la deliberació científica de Plató hauria volgut deixar fora). Això vincula el pensament de Nussbaum amb el d'Aristòtil. «Segons Aristòtil -escriu Nussbaum- els valors constitutius de la vida humana són múltiples i incommensurables; i la percepció del cas particular, en el judici ètic, prima sobre les regles i les teories generals».

Cap on cal educar les emocions?

Si raó i passió s'impliquen mútuament, cal educar la sensibilitat de l'agent moral, i especialment la seva disposició i la imaginació, elements que en el pensament de Nussbaum assumeixen una importància fonamental. Les emocions, constituïdes per creences, poden ser modificades i educades mitjançant la deliberació i el judici, i, en conseqüència, hi pot haver una educació moral. Com Aristòtil, de fet, ella està convençut que només aquell que està dotat de flexibilitat i saviesa pràctica. És capaç d'enfrontar-se al món. Això exigeix l'educació de les emocions.

Les emocions s'eduquen desenvolupant habilitats que estan vinculades a les humanitats i les arts: la capacitat de pensar de manera crítica, la capacitat de transcendir els problemes locals i acostar-se als problemes globals, al medi natural, als éssers (humans o no) que pateixen, etc. Per educar les emocions cal imaginar comprensivament la situació dels altres.

Hi ha tres emocions que, segons Nussbaum cal educar d'una manera fonamental, la compassió, la reciprocitat i la individualitat

- **Compassió:** Els estoics, Plató i fins i tot Spinoza consideraven la pietat un símptoma de debilitat, i, per tant, un element a erradicar, a favor de l'autosuficiència. Segons Nussbaum, però, la compassió és fonamental per a la vida intersubjectiva. Gràcies a ella, de fet, som capaços de veure'ns com a altres, igualment vulnerables i amb la mateixa possibilitat de desgràcia.
- **Reciprocitat:** L'autora destaca la importància del respecte a la personalitat de l'altre i la reciprocitat del sentiment d'amor. La reciprocitat implica l'acceptació i la superació de la pròpia vulnerabilitat i contingència, i la renúncia a aquell desig de control i omnipotència que havia caracteritzat el pensament platònic i estoic, orientat a superar les debilitats humanes a tota costa.
- **Individualitat:** Nussbaum veu la individualitat com un element a valorar, així com la singularitat i la diversitat dels altres. Segons l'autora, l'amor ens fa percebre la singularitat qualitativa de les altres persones, afavorint d'aquesta manera la comprensió cap als que són diferents a nosaltres. L'estimat apareix

"un individu únic i irrepètible, qualitativament diferent dels altres, de fet de qualsevol altre del món". Aquesta característica es pren prestada d'Aristòtil, segons qui el millor amor és aquell en què "cada individu estima l'altre pel que té de més alt i millor".